

A film-válság újabb mérföldköve

A cannesi fesztivál margójára

Lányi István

Aprilis 30-ától május 15-éig harminc nemzet zászlaját lengette ismét a földközi-tengeri szél Cannes-ban, a Croisette sugárúton lévő Film-palota homlokzatán. Tizenöt napig újra zsufolva volt minden szálló és panzió ebben az Azúr-parti városkában (ahol az idény egyébként csak június elején kezdődik), a kávéházak, snack-bárok és a strandok megteltek a világot minden tájáról idesereglett sztárokkal és bájaikat fitogtató „reménységekkel”, excentrikusan öltözött filmesekkel, fel-alá száguldó újságírókkal, gavaléros cocktail-partykat rendező üzletemberekkel és pénzes sznobokkal, akik semmi áron se maradnának le egy ilyen eseményről. Ez alatt a tizenöt nap alatt, amikor Cannes-ban nem lehet keresztülvergődni a Carlton és Martinez előtt órák hosszat ácsorgó, kedvenceit váró tömeg és a folyamként hömpölygő gépkocsik és szkuterek szakadatlan láncán, a Côte d'Azur jótékony nap melegére idesereglett köszvényes pihenni vágyó aggok, akik egyébként ott sütkéreznek minden délelőtt a kávéházak és bisztrók teraszán, eltűnnek, és helyüket egy elképzelhetetlenül lármás, tarka bábeli tömeg foglalja el, sáskamódra elrekesztve a riviérai élet minden porúsát.

Ennek a zsidvásárnak a kulminációját a Palais des Festivals-ban, ebben a csontszínű márvánnyal borított, hűvös egyszerűséggel és célszerűséggel megépített Filmpalotában találja a látogató. A Palota hatalmas előcsarnokában recepció, postahivatal, repülő- és vasúti jegyiroda, újságkioszk, könyvesbolt, fényképészügynökség és fesztiváli jegypénztár. De a csarnok intim sarkaiban, az öblös plüs fotőjőkben gyülekeznek a fesztivál unatkozó részvevői is, s így elképzelhető, mekkora a lárma, csődület, futkározás...

És alig húsz méterrel odébb, egy 1200 személyes vetítőterem bűvös félhomályában peregnék a szemle filmjei, egy emelettel feljebb pedig meghitt csendű és izléssel berendezett sajtóértekezlet- és konferencia-terem, amelyet széttolható, hullámos könnyűfém-ajtó választ el az újságírók tébolydájától, amelyben reggel-este harminc írógép és két teleprinter kopog, riporterek loholnak rejtelmes okoktól hajtva ide-oda, hogy olykor-olykor helyet adjanak a fesztivál-bizottság roppant csinos és nyájasmodorú főtitkárnőjének vagy egész sereg még csinosabb segítőtársnőjének. Ha pedig kilépsz ebből a bolondokházából az erkélyre, hirtelen megcsap a tenger és az Azúrparti ég hatalmas nyugalma és kéksége...

Ebben a bizarr és furcsa környezetben zajlott le az idén immár hagyományos cannes-i fesztiválok közül a tizenkettedik. A szigetek felől hatalmas rakétaüstökösök csaptak a gyémántcsillagokkal díszített feketebárony riviérai ég felé április 30-án este, és a Croisette-en, amelynek csak egyik oldalán sorakoznak a paloták, a másik oldala maga a tenger, sokezeres tömeg köszöntötte az egybegyűlt hírességeket és a fesztivált. Az indulás — amely egyetlen egyszer volt csupán igazi nagy attrakció, amikor Mike Todd *80 nap alatt a Föld körül* c. filmjét mutatta itt be, oroszlanokat és feleségét, Liz Taylort vonultatta fel —, igen langyosan zajlott le az idén. A *Polykarpos* c. olasz film-komédiát, amelyben Renato Rascel játszotta a főszerepet, fanyar mosolygással könyvelte el a fásultságáról jólismert fesztiváli közönség.

Cannes-ban (és az ilyenfajta rendezvényeken általában) csak patinás nevű nagymesterek műveihez nem kell nagyobb reklámot csapni, s ha valaki szerény akar maradni, akkor vagy nagyon jó dolgot hozzon ide, vagy nyugodiék bele, hogy észre se veszik.

Orson Welles ezt nagyon jól tudta. A *Kényszer*, amelynek főszerepét játszotta, nem különösebb film. Mondjuk ki nyíltan: nem lépi át a szolid technikájú amerikai bűnügyi filmek kereteit, noha — látszatra — mondanivalója is van. Két unatkozó gazdag ficsúr megöl valakit és élvezi, hogy büntetett olyan „tökéllvel” követte el, hogy orránál fogva vezetheti a rendőrséget. Ez volna a „felsőbb tízezer” számlájára elhangzott „kritika”. De Welles ebből önmaga számára akart hasznot húzni. Szolid, de tőle már sokszor látott játékkal formálta meg a jóbeszédű védőügyvédet. Mégis ő lett az első fesztiváli napok fénypontja. A rendező nevét senki se jegyezte meg, de Wellest ünnepelték. És gyorsan — ott helyben — még két filmre kötött üzenetet.

A fesztiválra aztán csendesen, de annál nagyobb feltűnést keltve bevonult François Truffaud, André Basin kommunista-gondolkodású francia filmesztéta nevelt fia, aki tavaly még mint újságíró vett részt ezen a szemlén. *Négy száz ütés* c. filmje lázba hozta a galambszürke plüss szőllyékben terpeszkedő cinikusokat. Egy csapásra kiugrott! Műve kicsit önleletrajz is, hiszen maga is olyan rideg árvaházi és javítóintézeti környezetben nőtt fel, amilyenben filmjének hőse, a kis Antonie növekedik emberré. Ez a film, amelyen tagadhatatlanul érzik Bresson hatása, inkább dokumentum, de minden képe annyira át meg át van itatva humanizmussal és költészettel, hogy habár a látszólagos ridegség minden nézőben erős önvádat kelt, a film összehatása csak meleg emberszeretet érzését oltja a néző szívébe.

És mégse Truffaud-é lett a diadal. Honfitársa, Marcel Camus nyerte el az aranypalmát *Néger Orpheus* c. filmjével. Ez érthető is, ha tekintetbe vesszük a cannes-i fesztivál hagyományos törekvését, hogy „apolitikus” maradjon, vagyis hogy egyetlen olyan filmet se részesítsen előnyben, amelynek dfiazása egyben állásfoglalást is jelentene bizonyos politikai vagy társadalmi kérdésekben. Valójában persze nagyon is politikai álláspont ez, az apolitikum palástja alatt. Ezért maradt díj nélkül eddig egész sereg komolyértékű film, és a cannes-i zsüri (bármilyen összetételű volt is) mindig csak

a „semleges humanizmust” és a filmek művészi értékeit jutalmazta... Nem mintha Camus *Orpheusa* mentes volna a társadalmi mondanivalótól — hiszen, ez teljességgel lehetetlen is, mert nincs téren és időn kívül álló mű —, de ezt a mondanivalót annyira elvont köntösben és annyira a költői szimbólizmus nyelvezetével tolmácsolta Camus, hogy nyugodtan rá lehet nyomni filmjére a „semleges humanizmus” címkéjét és így átcsúszhatott a cannes-i embargón...

Es ez, amit Camus filmjével kapcsolatban elmondtunk, egyben a legjellemzőbb vonása az Azúr-parti fesztiválnak, tavaly a *Szállnak a darvak*, tavalyelőtt Wyler *Baráti meggyőzése* nyerte a nagydíjat, ugyanakkor *A negyvenegyedik*, *Csatorna*, *Aknek meg kell halnia* és sok más értékes és érdekes film csak alig hogy fennakadt a rostán. Mostanában már csak ilyen jellegű filmeket is kudenek Cannes-ba, tudva hogy ez a legjobb bevételre a döntőbe jutáshoz. S hogy ez az apolitikus irányzat más szemlékre is kiterjedt, arra legjobb példa Minelli *Gigi* c. zenés-komédiájának óriási Oscar-sikere vagy a tavalyi velencei fesztivál. A harcosabb tartalmú filmeket ma már csupán Karlovy Varyba lehet elküldeni, de persze ott is van bizonyos „ideológiai mérce”...

Nem kell hát csodálkoznunk, hogy Camus kapta az idén Cannes-ban az aranypálmát, s hogy Luiz Bunuel, az egyébként kiváló spanyol származású mexikói rendező épp *A Nazarénus* c. filmjéért kapott különdíjat, jól lehet a megelőző években sokkal jobb és sokkal bátrabbhangú filmeket is készített. Tavaly Barden egy semmitmondó filmmel *versenyezett* (*A vérbosszú*), míg *Egy kerékpáros halála* c. filmjéről alig vetek (hivatalosan) tudomást annak idején a Palais des Festivals-ban!

Ennek a semlegeséget tükrözte a többi film is, s ezért volt a XII. fesztiválnak is oly unalmas a légköre, mint általában az utóbbi cannes-i szemléknek. Nem is várt senki különösebb meglepetést. A fesztivál egyetlen meglepetése az a vita-értekezlet lett volna, amelyet Jean Cocteau kezdeményezésére a film világválságáról készültek megtartani a fesztivál keretében, de ebből a roppant izgalmasnak ígérkező beszélgetésből nem lett semmi. Ugyancsak a „semleges humanizmus” érdekében...

Ennek az áldozata lett az idén Renato Castellani *A nagyváros pokla* c. filmje Anna Magnanival és Giulietta Masinaval, Delbert Mann (a *Mary* alkotója) *Ejjeli órák* c. műve (amelyhez Chaieffsky írta a forgatókönyvet) és ez volt az oka annak is, hogy az oroszok nagy lárma nélkül visszavontak *Idegen gyermekek* c. erősen irány-izű filmjüket a műsorról.

Hazánk elég szépen szerepelt. *Utazás menetrend nélkül* c. filmünk meleg fogadtatásban részesült, s ha nem propagálta volna néhol nagyon is szölamosan politikai rendszerünket, bizonyosan kapott volna valamilyen díjat is. Így is meg lehetünk elégedve, mert a nagyobb hagyományú országok filmjei sokkal hűvösebb fogadtatásban részesültek.

Mindent összevetve, ha valamilyen mérlegfélét akarnánk felállítani, meg kellene állapítanunk, hogy az idei cannes-i fesztivál csak pontos tükre volt annak a tartalmi válságnak, amely a legnagyobb fejfájást okozza a világ filmeseinek (beleértve a keleti országokat is). És megmutatta azt is, hogy tisztán artistikus fogásokkal ezt a válságot legfeljebb elodázni lehet, megoldani nem.